

**IZVJEŠTAJ OMBUDSMENA ZA LJUDSKA PRAVA BIH O PRIMJENI
FAKULTATIVNOG PROTOKOLA UZ KONVENCIJU O PRAVIMA DJETETA KOJI SE
ODNOSI NA PRODAJU DJECE, DJEČIJU PROSTITUCIJU I DJEČIJU PORNOGRAFIJU**

Sarajevo, decembar 2009.

I – Uvod

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, na 130 sjednici održanoj 19 marta 2002 godine, donijelo je Odluku o ratifikaciji fakultativnog Protokola uz Konvenciju o pravima djeteta koji se odnosi na prodaju djece, dječiju prostituciju i dječiju pornografiju ("Službeni glasnik BiH-Međunarodni ugovori", broj 5/02), na osnovu koje je Bosna i Hercegovina potpisala akt o ratifikaciji 04. septembra 2002 godine. U pogledu standarda utvrđenih Protokolom uz Konvenciju o pravima djeteta koji se odnosi na prodaju djece, dječiju prostituciju i dječiju pornografiju (u daljem tekstu: Protokol) **Bosna i Hercegovina nije stavila ograničenja.**

Analiza Izveštaja BiH o primjeni Protokola pokazuje iste nedostatke kao i Inicijalni izveštaj po Konvenciji – **sadrži detaljan (nekada i predetaljan) opis pravnog uređenja ali se ne bavi praksom, ostvarivanjem prava i ne sadrži podatke na osnovu kojih bi se mogao sagledati realan domet prikazanih normi. Isto tako, sami izveštaji nisu nakon izrade bili dostupni široj javnosti, nije bilo javne objave, štampanja izvještaja, niti njegove distribucije.**

Ipak, generalna slika sačinjena na osnovu Analize o usklađenosti zakonodavstva sa Konvencijom o pravima djeteta (u daljem tekstu: Konvencija) koju je Institucija ombudsmena BiH objavila u decembru 2009 godine¹, a u okviru koje treba posmatrati primjenu Protokola, je zasnovana na sljedećim činjenicama:

1. **Revidirani Akcioni plan za djecu 2002-2010 u BiH još nije usvojen;** nalazi se u formi nacрта, iako je njegovo usvajanje bilo utvrđeno i kao preporuka UN -ovog Komiteta o pravima djeteta. Također, u **Vijeću za djecu nakon isteka mandata prethodnih članova nisu izabrani novi članovi,** tako da se može reći da to vijeće i ne postoji.

2. **U BiH nije uspostavljen efikasan sistemski mehanizam za zaštitu prava djece,** tako da se prava djece uglavnom razmatraju kao dodatna nadležnost u tijelima ili institucijama koje Ustavom i zakonom imaju utvrđen osnovni mandat za neku drugu oblast, zbog čega se prava djece tretiraju kao dodatna, a često i nametnuta obaveza. Dakle, **prava djece nisu primarni fokus interesovanja i djelovanja institucija.**

3. **Reformom institucije ombudsmena BiH** nakon imenovanja novih ombudsmena BiH u decembru 2008 godine, kao i promjenom politike djelovanja ove institucije **došlo je do značajnog napretka u oblasti zaštite prava djece, jer je reforma podrazumijevala i uspostavu Odjela za prava djece sa veoma širokim mandatom koji definiše Zakon o ombudsmenu BiH.** Podrška "Save the Children" Norway Instituciji ombudsmena BiH posebno je značajna u jačanju kapaciteta Odjela za prava djece zbog toga što su se njihovom podrškom stvorile pretpostavke da ovaj Odjel ima kapacitet da odgovori na sve izazove vezane za zaštitu prava djece.

4. **Određeni pozitivni pomaci u BiH vidljivi su kod kreiranja strateških dokumenata jer ovi dokumenti u značajnijoj mjeri uključuju prava djece** znatno više nego što to čini zakonodavstvo.

5. **Primjetno je da su izostale mjere na usklađivanju zakonodavstva u BiH kojima se uređuju prava djece,** kao i osiguranje izdvajanja ujednačenih resursa, što u praksi rezultira različitim tretmanom djece, čime je izostala i primjena člana 4 Konvencije, kojim se države članice obavezuju na poduzimanje svih mjera u cilju osiguranja prava utvrđenih Konvencijom, a imajući u vidu da su ekonomsko-socijalna prava progresivnog karaktera.

6. **U BiH je i dalje prisutan problem nedostatka baze podataka na osnovu koje bi bilo moguće praćenje stanja prava djece i lakše utvrđivanje problema.** Popis stanovništva još nije izvršen i faktički se ne zna ni broj djece, broj djece sa posebnim potrebama, broj djece bez roditeljskog staranja i sl.

7. U okviru građanske kampanje zagovaranja, a u cilju uspostave zajedničkih aktivnosti bh. vlasti, nevladinih i drugih organizacija civilnog društva u BiH na promociji i jačanju institucionalnog dijaloga i saradnje, u maju 2007. godine potpisan je Sporazum o saradnji između Vijeća ministara BiH i nevladinog sektora u BiH. Time je stvorena osnova za zvaničnu saradnju ova dva sektora i demokratizaciju društva u cjelini. Realna očekivanja su da ubuduće dođe i do ozbiljnijeg profilisanja civilnog sektora u različitim oblastima djelovanja.

¹ Analiza o usklađenosti zakonodavstva sa Konvencijom o pravima djeteta, Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, www.ombudsmen.gov.ba

8. **Primjetan je značajan napredak u promovisanju Konvencije i njenih Protokola, te Zaključnih razmatranja i preporuka Komiteta od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH u saradnji sa UNICEF-om.** Nažalost, izostao je adekvatan angažman nižih nivoa vlasti na promovisanju prava utvrđenih Konvencijom. **Sistem komunikacije, razmjene informacija i saradnje između različitih nivoa vlasti na vertikalnom i horizontalnom nivou nije uspostavljen na zadovoljavajući način i uglavnom je rezultat pojedinačnih napora.**

II Primjena općih principa Konvencije

Analiza pokazuje visoki stepen odstupanja u usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa odredbama Konvencije. To je posebno izraženo u segmentu osiguranja primjene općih principa Konvencije. Tome u značajnoj mjeri doprinosi i kompleksnost pravnog okvira i neujednačenost definicija pravnih pojmova, veliki broj izmjena i dopuna zakona koji stvaraju konfuziju kod građana otežavaju pristup pravu, „dovodeći u praksi do diskriminacije.

2.1. Definicija deteta

Kao jedan od općih principa relevantan za osiguranje primjene Protokola je svakako osiguranje primjene definicije pojma djeteta. Nažalost u zakonodavstvu BiH postoje različiti pristupi definiranju djeteta, što se direktno odražava i na primjenu Protokola, posebno u slučajevima kada su djeca žrtve. Tako u relevantnom zakonodavstvu u BiH na različitim nivoima vlasti su ugrađene identične odredbe o sticanju punoljetstva sa navršениh 18 godina, kao osnova za sticanje potpune poslovne sposobnosti. U izuzetnim slučajevima poslovnu sposobnost može steći osoba mlađa od 18 godina i to samo na osnovu odluke suda u vanparničnom postupku u slučaju da zaključuje brak ili je kao maloljetna osoba postala roditelj sa navršениh 16 godina.

Vezano za definiciju **djeteta u zakonodavstvu o zdravstvenom osiguranju**, a nakon intervencije Ombudsmena osigurano je da sva djeca starosti do 15 godina, bez obzira da li su na redovnom školovanju, imaju pravo na zdravstvenu zaštitu. Nažalost, **izostalo je rješavanje prava na zdravstveno osiguranje djece starije od 15 godina, a u praksi se pojavljuju i problemi u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu djece do 15 godina ukoliko im roditelji nemaju status osiguranika.** Dakle, u zakonodavstvu nije jasno data definicija djeteta a u skladu sa Konvencijom. Ovo se direktno implicira na pružanje zdravstvene zaštite djetetu koje je starije od 15 godina a koje je bilo žrtva neke radnje zabranjene Protokolom ukoliko nema status zdravstvenog osiguranika.

U **pregledu krivične i prekršajne odgovornosti** i uslova i načina ostvarivanja prava djeteta u zakonodavstvu postoji značajna razlika zavisno od njegove životne dobi. Postoji razlika u samoj definiciji: tako se u prekršajnom zakonodavstvu u FBiH kaže da se protiv osobe koja nije navršila 14 godina ne može pokrenuti prekršajni postupak, a u RS i BDBiH da se zakon ne primjenjuje.

Dakle, **u zakonodavstvu u BiH definicija djeteta nije ugrađena na način kako je utvrđeno Konvencijom, a što se može posmatrati i kroz prizmu metodološkog pristupa nomotehnici izrade pravnih akata.**

2.2. Nediskriminacija

Iako ustavni okvir u BiH garantira primjenu najviših standarda zaštite ljudskih prava bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status. U toku 2009. godine donesen je **Zakon o zabrani diskriminacije²**, a ranije **i Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH³** u praksi još uvijek postoji niz problema u primjeni ovog principa. Još uvijek nema realnih pokazatelja

² Član 1 Zakona o zabrani diskriminacije, Sl. glasnik BiH, broj 59/09.

³ Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Sl. glasnik BiH, broj 16/03.

o implementaciji Zakona o sprečavanju diskriminacije ali postoji visoki stepen zabrinutosti jer prvi registriani slučajevi žalbi Instituciji ombudsmena BiH ukazuju da je donošenje ovog zakona shvaćeno suviše formalno i da nije započela primjena mjera u cilju harmonizacije ostalog zakonodavstva sa ovim zakonom u roku od godinu dana od usvajanja zakona (član 24). **Posebna zabrinutost je vezana za nespremnost sudskog sistema da primjeni odredbu o teretu dokazivanja jer je, shodno Zakonu o sprečavanju diskriminacije, obaveza dokazivanja na osobi za koju se tvrdi da je izvršila diskriminaciju.** Slična je situacija i sa Zakonom o ravnopravnosti spolova koji je na snazi od 2003 godine.

Krivično zakonodavstvo u BiH (Krivični zakon BiH, Krivični zakon RS, Krivični zakon FBiH i Krivični zakon BD BiH) sadrži odredbe kojima se sankcionišu krivična djela učinjena protiv slobode i prava čovjeka i građanina i kao posebno djelo tretira povredu ravnopravnosti čovjeka i građanina.

Bez obzira na to što su posljednjih godina usvojeni neophodni zakonski propisi pitanje diskriminacije ostaje jedan od najvećih problema u BiH. U tom smilu **najviše su ugroženi djeca Roma, djeca bez roditeljskog staranja i djeca sa invaliditetom.**

Iz zakonodavstva BiH može se uočiti da princip nediskriminacije propisan Konvencijom nije na adekvatan način uveden u zakonodavstvo BiH. Odstupanja su prisutna u svim sferama, a **posebno su izražena u oblasti obrazovanja,** zbog čega i postoji najveća zabrinutost. Naime, Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH utvrđen je princip nediskriminacije. Međutim neusaglašavanje zakonodavstva koje uređuje oblast obrazovanja na nižim nivoima vlasti sa ovim zakonom u roku od šest mjeseci od donošenja navedenog zakona,⁴ stvorilo je prostor da princip nediskriminacije ne bude osnov na kojem se uređuje osnovno i srednje obrazovanje. Zakonodavstvo kantona u kojima se propisuje obrazovanje na principu jednake dostupnosti ili jednakih uslova očit je primjer navedenog stajališta, jer ovako inkorporiran princip nije garant za zabranu diskriminacije. U nekim zakonodavstvima kantona čak je propisan princip nediskriminacije na način da se garantuje samo u segmentu nediskriminacije po osnovu jezika, odnosno kroz odredbu u zakonu da se svima mora osigurati primjena jezika i pisma bez diskriminacije.

2.3. Najbolji interesi deteta

Porodičnim zakonima, kao *lex specialis* zakonima, uređuju se pitanja porodice i odnosa u njoj, a posebno odnos roditelja i djece, usvojenje, starateljstvo za djecu bez roditeljskog staranja i postupci nadležnih organa u vezi s tim odnosima. Iako se u svim segmentima posebno naglašava kriterij zaštite najboljeg interesa djeteta, neke odredbe postojećih zakona se ne primjenjuju u praksi.

Evidentirani su slučajevi zakonskih rješenja prema kojima se ne pominje izričito najbolji interes djeteta, ali iz odredbe proizlazi da je zakonodavac imao u vidu taj interes. Tako je u Zakonu o putnim ispravama BiH zakonodavac dao mogućnost da se putna isprava djetetu može izdati bez saglasnosti drugog roditelja, ako je on nestala osoba, nepoznatog prebivališta ili boravišta, nedostupan nadležnom organu za postupanje i kada je odlukom suda dijete povjereno jednom roditelju bez izričite obaveze da i drugi roditelj daje takvu saglasnost.

Po preporuci ombudsmena, u FBiH je Centar za socijalni rad postupao u slučajevima kada je jedan od roditelja odbijao dati saglasnost za izdavanje putne isprave pa je u tim situacijama mišljenje Centra zamjenjivalo saglasnost jednog roditelja.

Zakoni o socijalnoj zaštiti i dječijoj zaštiti ne naglašavaju značenje termina "najbolji interes djeteta", niti određuju kriterije za utvrđivanje tog interesa koji bi morao proizlaziti iz namjere zakonodavca.

U BiH je i dalje prisutan problem u primjeni principa najboljeg interesa djeteta, zbog nedovoljnog njegovog razumijevanja, posebno ukoliko je pravo djeteta vezano s pravima roditelja, gdje se apriori zauzima stajalište da samo roditelji mogu procijeniti najbolji interes djeteta.

Potrebno je poduzeti mjere da se u zakonodavstvo BiH ugradi princip najboljeg interesa djeteta i osiguraju mehanizmi kojima će biti garantovana efikasna primjena ovog principa. U praksi to podrazumijeva

⁴ Član 59 stav 3. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH.

visok nivo svijesti i znanja profesionalnog osoblja koje donosi odluke o pravima djece, ali i osiguranje odgovarajućih finansijskih resursa za provođenje tih odluka.

UN Komitet o pravima djeteta je u svojim zaključnim razmatranjima prepoznao da je većina zakona i programa u BiH u skladu s načelom najboljih interesa djeteta, ali da se ovaj princip u praksi primjenjuje u ograničenoj mjeri, a kao razlog za to navodi se nedostatak adekvatnih finansijskih sredstava. Bosni i Hercegovini je preporučeno da ojača napore kako bi opšte načelo najboljeg interesa djeteta bilo shvaćeno, te na odgovarajući način ugrađeno i implementirano u sve zakonske odredbe, sudske i administrativne odluke, te projekte, programe i usluge koji utiču na djecu.

2.4. Pravo na život, opstanak i razvoj

Princip izražavanja mišljenja djeteta je samo djelimično u nekim zakonima ugrađen u BiH. Tako Zakon o državljanstvu BiH zahtijeva da dijete starije od 14 godina daje svoj pristanak u slučajevima sticanja državljanstva naturalizacijom, odricanja od BiH državljanstva i kod otpusta iz državljanstva.

Prema odredbama **Porodičnog zakonodavstva u BiH** dijete ima pravo na izražavanje i uvažavanje vlastitog mišljenja u skladu sa svojim uzrastom i zrelošću. Tako dijete ima pravo tražiti zaštitu svojih prava pred nadležnim organom, a dijete starije od 10 godina, ukoliko je sposobno shvatiti značenje, daje obavezno svoj pristanak na usvojenje.

Zakonodavstvo u oblasti državljanstva i porodičnih odnosa, krivično-procesno zakonodavstvo je, bez sumnje, u značajnoj mjeri posvetilo pažnju pitanju poštivanja dječijeg mišljenja. Nažalost, **ovakva mjera je izostala u segmentu obrazovanja, ali i u drugim sferama života od značaja za opstanak i razvoj djeteta.** Također postoji zabrinutost koliko se stvarno primjenjuju odredbe kojim se utvrđuje pravo na izražavanje mišljenja djeteta. Naime iako je propisano da **ustanove socijalne zaštite moraju biti uključene u postupke u kojima se raspravlja o pravima djece, često u praksi se ove zakonske odredbe ne implemeniraju na efikasan način.** Uzroci su evidentni kako na strani organa koji vode postupak i propuste da obavijeste nadležne ustanove socijalne zaštite, tako i na samim ustanovama, koje zbog nedostatka ljudskih resursa i veoma široko zakonom utvrđenog mandata nisu u mogućnosti da odgovore svim svojim nadležnostima.

Ombudsmeni BiH su mišljenja da je potrebno poduzeti mjere u cilju eliminisanja stereotipa da djecu ne treba pitati za mišljenje u svim sferama djetetovog života, a posebno u oblasti obrazovanja koje po definiciji ima i vaspitnu dimenziju. To bi za rezultat imalo odrastanje djece u odrasle osobe sa sviješću da moraju snositi odgovornost za vlastite odluke. Mjere treba realizovati podizanjem svijesti u javnosti, medijima, školama, organima i tijelima vlasti s ciljem promovisanja principa uvažavanja dječijeg mišljenja u svim slučajevima kada se odlučuje o njihovim pravima. **Treba poduzeti mjere da se osigura stvarna primjena odredbi zakona koji zahtjevaju uključivanje ustanova socijalne zaštite u sve postupke u kojima se kao stranke pojavljuju djeca kako bi se uz stručnu podršku osiguralo da dijete iznese svoje mišljenje i shvati značaj tog čina.**

III Reguliranje zabrane prodaje djece, dječije prostitucije i dječije pornografije

3.1. Krivično zakonodavstvo u BiH

Zabrana prodaje djece, dječije prostitucije i dječije pornografije je regulirana na način da su navedene radnje u krivičnom zakonodavstvu BiH⁵ definirane kao krivična djela, te su samim tim zabranjene. Tako Krivični zakon BiH sankcioniše krivična djela: zasnivanje ropskog odnosa i prevoz osoba u tom odnosu, trgovinu ljudima, međunarodno vrbovanje radi prostitucije, krijumčarenje osoba, uzimanje talaca.⁶ **Jedna od osnovnih karakteristika navedenih djela je da žrtve najlakše mogu biti djeca i mladi.**

⁵ S obzirom na kompleksnost strukture vlasti BiH, a samim tim i zakonodavnog uređenja u cilju izbjegavanja navođenja svih krivičnih zakona (Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Krivični zakon Federacije BiH, Krivični zakon Republike Srpske i Krivični zakon Brčko Distrikt BiH) za potrebe ovog izvještaja koristi se krivično zakonodavstvo u BiH koje uključuje sve prethodno navedene zakona

⁶ Član 185, 186, 187, 189, 191 Krivičnog zakona BiH.

Krivični zakon FBiH, Krivični zakon RS i Krivični zakon BDBiH sankcionišu krivična djela protiv spolne slobode i morala, a među njima spolni odnos s djetetom, bludne radnje, navođenje na prostituciju, iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije, upoznavanje djeteta sa pornografijom, rodoskrvnuće.

Krivično zakonodavstvo u BiH definiše kao krivična djela i otmicu, oduzimanje djeteta i maloljetnika, kao i djelo osobe koja podmetanjem, zamjenom ili na drugi način promijeni porodično stanje djeteta.

Osnovna karakteristika krivičnog zakonodavstva u BiH je da nije osigurano uvođenje definicija svih zabranjenih radnji utvrđenih u Protokolu, što praktičarima stvara u primjeni određene dileme i istovremeno podiže pitanje primjene člana 3 Protokola kojim su date sporne definicije zbog čega su ove radnje u praksi u BiH teško prepoznatljive, a samim tim se rijetko od strane nadležnih organa i procesuiraju.

3.2. Porodično zakonodavstvo u BiH

Porodično zakonodavstvo u BiH nalaže ***da roditelji i ostali članovi porodice ne smiju dijete podvrgavati ponižavajućim postupcima,⁷ među kojima su svi oblici seksualnog zlostavljanja, kao i da će se roditelju koji seksualno iskorištava dijete oduzeti roditeljsko pravo.***

U BiH je dugo godina fokus međunarodnih organizacija, ali i institucija vlasti bio na zaštiti djece od seksualne eksploatacije, posebno ako se ona odvija u okviru krivičnog djela trgovine ljudima. Nažalost, ***izostala je aktivnija uloga na prepoznavanju drugih oblika radnji zabranjenih Protokolom i ne razvijanje svijesti o njihovoj opasnosti po razvoj djeteta,*** što je posebno karakteristično za obrazovne ustanove, ustanove socijalne zaštite i institucije za sprovođenje zakona. Ovo ima za posljedicu izostanak sa nastave i napuštanje škole, odavanje skitnji i totalnoj društvenoj marginalizaciji djece, što se često dešava i zbog nebrige roditelja.

Posebno je značajno ukazati ***da u BiH društvu nije kreirana svijest o dimenziji problema dječije pornografije, te samim tim nisu poduzete efikasne mjere za sprečavanje ove po djecu društveno štetne pojave.***

U BiH je i dalje posebno ***izražen problem nepostojanja direktne primjene međunarodnih standarda, iako je Ustavom BiH ovo utvrđeno kao obaveza za sve institucije, posebno ako nacionalno zakonodavstvo nije usklađeno sa međunarodnim standardima.*** U BiH se u kreiranju određenih mjera još uvijek pristupa parcijalno i bez sistematskog pristupa, tako ***da se određene negativne pojave posmatraju izolirano u odnosu na druge čime se stvara prostor da neki problemi ne budu sveobuhvatno riješeni.*** Upravo pitanja obuhvaćena Protokolom su jedan od primjera takve prakse, jer i pored niza strateških dokumenata (Nacionalni akcioni plan za suzbijanje trgovine ljudima, Akcioni plan za djecu, i sl) djeca se sve češće pojavljuju kao žrtve radnji zabranjenih Protokolom.

Posebna zabrinutost vezana za zakonodavstvo u oblasti sprečavanja zabranjenih radnji utvrđenih Protokolom je vezana za neosiguranje implementacije člana 7 Protokola, a posebno u dijelu koji se odnosi na poduzimanje mjera kojima će se ***osigurati pljenidba i konfiskacija finansijske dobiti nastale izvršenjem tih krivičnih djela, te poduzeti mjere s ciljem zatvaranja, na privremenoj ili konačnoj osnovi, objekata korištenih za izvršenje tih djela.***

Preporuka

• ***Nadležne vlasti treba da poduzmu sve aktivnosti na eliminisanju nedostataka u sistemu suzbijanja trgovine ljudima, a koji su prepoznati u izvještajima različitih institucija.***

• Nužno je ***poduzeti mjere na efikasnom suzbijanju ostalih radnji koje su zabranjene Protokolom, te pojačati napore na utvrđivanju odgovornosti za zanemarivanje i zloupotrebu djece.***

• U ovom postupku ***najbolji interes djeteta treba da bude osnovna vodilja postupanja,*** a to znači da djecu prvenstveno treba ukloniti sa ulice i vratiti u školu, uz obezbjeđenje adekvatnog smještaja i brige.

⁷ Član 97 Porodičnog zakona, Sl. glasnik RS, broj: 54/02, 41/08.

IV Sistem zaštite i prevencija

U BiH je **prisutan niz problema vezanih za sistem zaštite djece i prevenciju od seksualne eksploatacije, iskorišćavanja dece u pornografiji i prostituciji i drugih sličnih radnji**. Iako su u proteklim godinama učinjeni određeni naponi na zaštiti žrtava trgovine ljudima⁸ i taj proces je bio okarakterisan sa nizom slabosti, tako da se osigurala prvenstveno zaštita stranih državljana, a tek onda državljanke BiH.

Uočeni problemi u sistemu zaštite djece od prodaje i iskorišćavanja u pornografiji i prostituciji:

– **Nepostojanje sveobuhvatne strategije** za sprečavanje trgovine djecom i iskorišćavanja djece u pornografiji i prostituciji, te **nizak nivo svijesti među građanima**, a posebno među djecom o problemu trgovine djecom i njihovom iskorištavanju u pornografiji i prostituciji;

– **Nedovoljno razvijen nacionalni sistem zaštite djece** od trgovine i iskorišćavanja djece u pornografiji i prostituciji, te **neuspostavljen informacijski sistem za prikupljanje podataka** o trgovini djecom i iskorišćavanju djece u pornografiji i prostituciji;

– **Nedovoljna zastupljenost teme trgovine djecom iskorišćavanja djece u pornografiji i prostituciji u redovnom školskom programu osnovnih i srednjih škola**;

– **Nedovoljna zastupljenost sistematičnih i dugoročnih programa prevencije za djecu posebno ugroženih grupa** (djeca sa smetnjama u razvoju, djeca sa invaliditetom, djeca bez roditeljskog staranja, djeca pripadnici nacionalnih manjina, djeca ilegalni migranti, djeca koja žive i rade na ulici, djeca bez regulisanog pravnog subjektiviteta);

– **Nedovoljno definisane procedure za identifikaciju djece žrtava i proaktivnih pristupa za pronalaženje potencijalnih žrtava**, te **nepostojanje skloništa i alternativnih rješenja za smještaj djece žrtava, osim za žrtve trgovine**;

– **Nepostojanje specijalizovanih programa zaštite i reintegracije** namenjenih djeci žrtvama i **nepostojanje procedura za dugoročno praćenje oporavka** i resocijalizacije djece žrtava;

– **Nepostojanje programa podrške i osnaživanja porodica djece žrtava**.

Sve navedene slabosti sistema u zaštiti žrtava su zasnovane na nedostacima u zakonodavstvu u oblasti zdravstvene, socijalne i obrazovne sfere, ali i u nedostatku procedura, te međusobnoj nekoordiniranosti i nedovoljnoj saradnji organa nadležnih za postupanje.

4.1. Podizanje svijesti o Konvenciji i njenim Protokolima

Ombudsmen/Ombudsman za ljudska prava Bosne i Hercegovine je u sklopu projekta „Jačanje kapaciteta Odjela za praćenje prava djece“⁹ tokom 2009 godine posebnu pažnju posvetio senzibilisanju djece za problematiku narušavanja dječijih prava i promociju institucije Ombudsmena kao mehanizma djelovanja u cilju ostvarivanja dječijih i ljudskih prava. Paralelno sa procesom edukacije i senzibilizacije djece realizovano je i istraživanje o tome koliko su djeca informisana o UN Konvenciji o pravima djeteta, dječijoj percepciji najčešćih oblika narušavanja dječijih prava i prijedlozima za unapređenje situacije, kao i iskustvima obraćanja institucijama za pomoć u slučajevima narušavanja ovih prava.

Ovo istraživanje je između ostalog pokazalo da:

▪ **Nešto manje od dvije trećine anketirane djece je čulo za UN Konvenciju o pravima djeteta i njene Protokole, što je porazavajući podatak ako se uzme u obzir činjenica da se 2009 godine obilježila 20. godišnjica od donošenja ovog međunarodnog dokumenta i da je BiH ratifikovala ovaj dokument.**

⁸ Ratificirana UN Konvencija o transnacionalno organiziranom kriminalu i protokol o sprečavanju, zaustavljanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, Sl.glasnik BiH-Međunarodni ugovori 3/02

⁹ Projekat se realizuje u saradnji sa partnerskim organizacijom Save the Children Norway, Regionalna kancelarija za jugoistočnu Evropu u Sarajevu www.scn-see.ba

▪ **Jedna četvrtina djece koja imaju osnovne informacije o ovom dokumentu je u medijima (TV i pisani mediji) saznala za Konvenciju i Protokole**, jedna petina u školi na časovima razredne zajednice, u okviru predmeta demokratija i ljudska prava ili na debatama koje se organizuju na temu demokratije i ljudskih prava, a jedna desetina anketirane djece u svakodnevnom razgovoru sa članovima porodice i vršnjacima ili na sastancima Savjeta/Vijeća učenika škole.

▪ **Djeca izražavaju potrebu i spremnost za izučavanjem sadržaja Konvencije i Protokola u okviru redovnog i vannastavnog procesa u školama.** Takođe smatraju da bi saradnja sa zemljama u okruženju i inostranstvu olakšala razumijevanje koncepta ljudskih i dječijih prava i omogućila usvajanje dobrih primjera i pozitivne prakse.

▪ Na pitanje „*Po tvom mišljenju koja se dječija prava najviše krše*“ jedna trećina ispitanika/ca nije dala odgovor. **Druge dvije trećine su ocjenile da se pravo djeteta na izražavanje mišljenja u temama koje ga se tiču, kao i pravo na zaštitu od zlostavljanja i nasilja i pravo na slobodu djeteta (shvaćeno u najširem smislu značenja ove reči) najviše narušavaju u sredini u kojoj žive.** Analiza statističke značajnosti razlika je pokazala da se osnovnoškolska i srednjoškolska populacija ispitanika/ca razlikuju u percepcijama najčešćih oblika kršenja dječijih prava i da se starija djeca više žale na narušavanje prava na izražavanje mišljenja i pravo na slobodu djeteta, najšire shvaćeno. Osnovnoškolska populacija u većem stepenu izražava zabrinutost za zaštitu djece od nasilja kojem su izložena u komunikaciji sa vršnjacima i odraslim osobama.

V - Međunarodna saradnja

Međunarodna saradnja BiH sa drugim državama vezano za implementaciju odredbi Protokola nije razvijena na način kako je to definirano članom 9 Protokola. To se posebno odnosi na saradnju u cilju razvijanja mehanizama zaštite žrtava, kao i procesuiranja počinilaca krivičnih djela, koji ako imaju dvojno državljanstvo i to BiH i jedne od susjednih država mogu pobjeći u tu državu, bez bojazni da će biti procesuirani.

VI – Zaključak

U BiH postoje određeni pomoci na realizaciji Protokola, ali su oni više vezani isključivo za krivično djelo trgovine ljudima a što je rezultat višegodišnjih aktivnosti na osiguranju primjene UN Konvencije o transnacionalnom organiziranom kriminalu i njenim Protokolima. Dakle, u značajnijoj mjeri je izostala primjena Protokola uz Konvenciju o pravu djeteta, što je rezultiralo da zabranjene radnje utvrđene ovim Protokolima nisu adekvatno zakonski uređene u BiH čemu se mora dati prioritet, zbog stanja na terenu i sve većeg broja slučajeva eksploatacije djece putem dječije pornografije i sl.

BiH treba nastaviti aktivnosti na poboljšanju zaštite žrtava, ali i prevenciji kroz širenje informacija o pravima djeteta utvrđenih Konvencijom i njenim protokolima. Posebno trebaju biti poduzete mjere na otklanjanju slabosti sistema koje rezultiraju neujednačenim pravima u oblasti zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite.

Sarajevo, decembar 2009

Ombudsmeni BiH:

/ Jasminka Džumhur/

/ Nives Jukić /

/ Ljubomir Sandić /